

SAKSBEHANDLER
Ingrid Melgård

VÅR REF.
22/01519-14

DERES REF.

VÅR DATO
19.12.2022

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Det Mosaiske Trossamfund
Bergstien 13
0172 OSLO

Att:

Sofienberg jødiske gravlund, Rathkes gate 20, gnr./bnr. 227/323 og 227/321, i Oslo kommune – Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt forslag om fredning av Sofienberg jødiske gravlund 13. juni 2022. Forslaget har vært på høring hos berørte parter og offentlig ettersyn. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

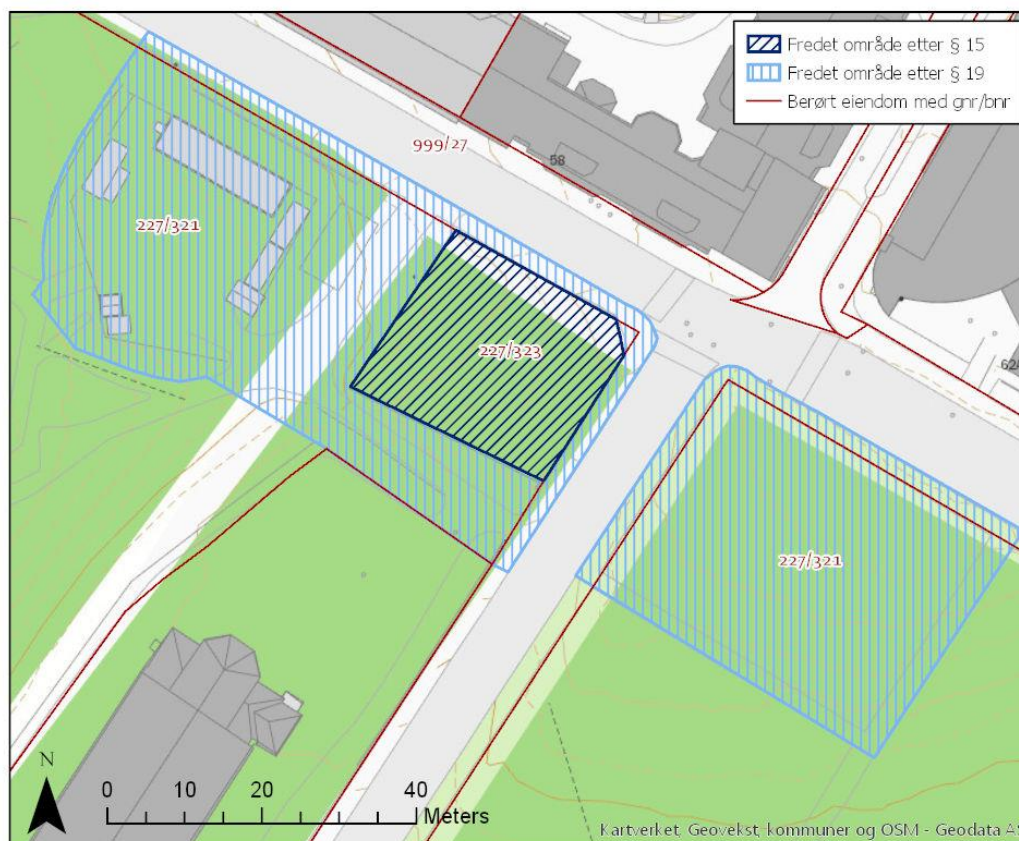
Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19, freder Riksantikvaren Sofienberg jødiske gravlund, Askeladden-ID 166680, Rathkes gate 20, gnr./bnr. 227/323 og deler av 227/321 i Oslo kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kml § 15 omfatter gravlundene, med gravminner, gravutstyr (steinrammene og de lave gjerdene), smijernsgjerde og -port. Fredningen omfatter også trærne inne på gravlundene. Informasjonsskilt og lyktestolper inngår i fredningen med egne bestemmelser.

Fredningen etter kml § 19 omfatter et område som grenser inntil gravlundene. Området er avmerket på kartet nedenfor. Fredningen av området vest for Rathkes gate avgrenses av fortauskantene mot Helgesens gate og Rathkes gate, langs gjerdet til kirken i sør og langs muren vest for gjenbruksstasjonen. Fredningen av området øst for Rathkes gate avgrenses av fortauskantene mot Helgesens gate og Rathkes gate og langs gangstiene i sør og øst.

Fredningens omfang er markert på kartet nedenfor.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare gravlundene med kulturhistorisk verdi som den første gravlund for den jødiske befolkningen i Norge.

Formålet er videre å ta vare på sporene etter gravlundens historiske utvikling.

Fredningen skal sikre gravlunden som grøntanlegg med gravminner og gravutstyr (steinrammene og de lave gjerdene), gjerdet og porten, samt trærne. Fredningen skal sikre den innbyrdes sammenhengen mellom de enkelte objektene og kulturhistoriske verdier som er knyttet til anlegget som helhet.

Formålet med fredningen av området rundt gravlunden er å sikre virkningen av gravlunden i miljøet. Områdefredningen skal sikre gravlundens verdighet og plassering i et parkmessig miljø.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturmiljø fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte gravminnene, gravutstyret (steinrammene og de lave gjerdene), gjerdet eller porten. Det er videre ikke tillatt å fjerne trær eller opprinnelige og eldre installasjoner i gravlunden.
2. Det er ikke tillatt å gjøre tiltak i gravlunden som endrer anleggets karakter i vesentlig grad. Det er ikke tillatt å skifte ut materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold eller skjøtsel på gravlunden, gravminnene eller gjerdet. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 4.
3. All skjøtsel, vedlikehold og istandsetting, herunder sikring av gravminnene, skal skje med arter, materialer og metoder som er i tråd med kulturmiljøets egenart og på en måte som ikke reduserer de kulturhistoriske verdiene.
4. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter forhåndsdispensasjon fra kulturmiljømyndigheten.
5. Når det blir nødvendig å fornye trær, skal samme type benyttes og plantes i samme punkt eller så nær som mulig. Trær som må felles på grunn av sykdom eller skade, skal erstattes med så store trær som mulig.
6. Fredningen er ikke til hinder for nødvendig fornyelse av lyktestolpene og informasjonsskiltet inne på gravlunden. Forslag til tiltak skal sendes til kulturmiljømyndigheten for godkjenning i forkant.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

7. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen.
8. Fredningen er ikke til hinder for ordinær drift og vedlikehold av fortau og annen infrastruktur. Ny infrastruktur som vann, avløp, elektrisitet etc. kan tillates etter godkjenning fra kulturmiljømyndigheten.
9. Fredningen er ikke til hinder for skilting etter gjeldende skiltforskrift.

Følger av fredningen

Lovhenvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 og 18 og 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete kulturmiljø og skjøtsel av grøntanlegg. Arbeidene skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om forvaltning, vedlikehold og skjøtsel av fredete kulturminner og områder, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes Byantikvaren i Oslo som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold eller ordinær skjøtsel, skal Byantikvaren i Oslo likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke Byantikvaren i Oslo om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd.

Byantikvaren i Oslo kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av kulturmiljøet

Den jødiske gravlunden i Rathkes gate 20 er den første jødiske gravlunden i Norge. Den ligger nord for Sofienberg kirke, og ble skilt ut fra tidligere Sofienberg gravlund til bruk som en jødisk gravlund i 1869. Gravlunden utgjør ca. 645 kvm, og ble kjøpt for private midler av noen av de første jødiske familiene som etablerte seg i Norge. Gravlunden ble tatt i bruk i 1885, og var i bruk fram til 1917, da den ble erstattet av en ny jødisk gravlund på Helsfyr.

Ifølge jødisk tradisjon, er jødiske graver evige og kan ikke fjernes. Gravene ble derfor ikke slettet da resten av Sofienberg gravlund ble omgjort til park på 1960-tallet. Det ligger 197 jødiske graver her. Tidligere lå det et gravkapell på stedet, men dette er revet. Det ble satt opp et smijernsgjerde i 1917 som erstattet et tidligere plankegjerde.

Inne på gravlunden står det i dag fire eldre trær som alle trolig ble plantet som del av trevegetasjonen til kirkegården. Det er tre almetrær og en hestekastanje.

For nærmere beskrivelse av kulturmiljøet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturmiljøet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Sofienberg jødiske gravlund har stor kulturhistorisk verdi som den første gravlunden for den jødiske befolkningen i Norge. Gravlunden er et av de aller første fysiske sporene vi kjenner til er bevart etter den tidlige jødiske innvandringen. Eiendommen utgjør dermed det eldste kjente kulturminnet som kan knyttes til befolkningsgruppen og det første ikke-kristne gravstedet i moderne tid. Gravlunden ble overdratt Det Mosaiske Trossamfund i forbindelse med opprettelsen i 1892 og var menighetens første eiendom.

Gravlunden er en viktig kilde til jødisk historie og tradisjon i Norge. Den er også sjelden som kulturminnetype. Gjennom bevaring av gravminner kommer vi nært slekter og enkeltmennesker som har levd før oss. Hvordan gravminnet er utformet, er også viktige kilder til jødisk gravskikk og til vår kunnskap om samtidens samfunn og tro. Samtidig gir de innsikt i og kunnskap om historiske demografiske forhold knyttet til ulike sosiale lag, kjønn og alder.

Gravlunden har stor opplevelsesverdi. Den ligger synlig i bybildet og er åpen og tilgjengelig for allmennheten. Det er et sted for kontemplasjon, og gravlunden med gravminnene har videre høy estetisk verdi.

Gravlunden var i aktiv bruk i et kortere tidsrom. De fleste begravelser ble utført i en periode på i overkant av 30 år, før man tok i bruk den nye jødiske gravlunden på Hølsfyr. Gravlunden var i all hovedsak i bruk før andre verdenskrig, og er en historisk kilde til familier som senere ble utslettet under holocaust.

I et byutviklingsperspektiv er gravlunden en kilde til forståelse av hvordan byutvidelsen av daværende Kristiania med tiden førte til at Sofienbergområdet endret karakter, fra å være byens omland, til å bli en stor kirkegård i utkanten av Kristiania by, og nå som friluftsområde og park i et bymiljø med høy befolkningstetthet. Slik representerer den jødiske gravlunden, som eneste bevarte gravmiljø nær Sofienberg kirke, historien til den store kirkegården som tidligere lå her. Trærne som står innenfor fredningsområdet var opprinnelig en del av beplantningen til kirkegården, der trekker var plantet både i yttergrensen av kirkegården og i rutenett inne på kirkegården.

Ifølge den jødiske tradisjonen, er gravstedene evige og de kan ikke fjernes. Dette er blitt respektert, og den er fortsatt bevart, selv om den har gått ut av bruk for over hundre år siden. Selv om de jødiske gravene blir bevart uavhengig av en fredning etter kulturminneloven, vil et fredningsvedtak etter kulturminneloven understreke at gravlunden er et kulturmiljø med nasjonal verdi, og er av stor betydning for norsk historie og utvikling.

I Riksantikvarens fredningsstrategi for kulturminneforvaltningen er kulturminner etter våre nasjonale minoriteter, herunder den jødiske befolkningen, trukket fram som et prioritert tema. Graver og gravminner som arkeologiske kulturminner i etter-reformatorisk tid er også, sammen med grønntanlegg, prioriterte tema i strategien som har som mål en større bredde og bedre representasjon på fredningslisten.

Norge har ratifisert FARO-konvensjonen, som er Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Minoritetspråkpakten har ved det forpliktet seg til konvensjonene som legger rammene og grunnlaget for Norges arbeid med nasjonale minoriteter.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredning

Det er ikke gjennomført en tilstandsvurdering for gravlunden. Det står ingen bygninger inne på selve gravlunden, og det finnes heller ikke vannposter der. Riksantikvaren er av eier gjort kjent med at det kan være et gjentakende problem med setningsskader på gravminnene. Gravminner

rettes opp ved behov. Noen gravminner er i dårligere forfatning, og utbedring/restaurering eller utskifting av disse må regnes med over tid. Flere av de liggende gravplatene er nærmest overgrodd, og burde hentes fram igjen. Gjerdet har noen skader som bør utbedres. Tilstanden til trærne i gravlunden er ikke undersøkt.

Gravlunden har i hovedsak ikke vært i aktiv bruk siden 1917 og det antas derfor ikke å bli behov for utvidelser av gravlunden, eller andre større oppgraderinger som vil påvirke fredningsverdiene. Det anbefales at det utarbeides en forvaltningsplan/skjøtselsplan for å ivareta de kulturhistoriske verdiene.

Riksantikvaren vurderer at det ikke vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av Sofienberg jødiske gravlund.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift 15. februar 2019 nr. 127 om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Sofienberg jødiske gravlund ligger i krysset Helgesens gate/Rathkes gate, vis-à-vis Sofienberg kirke. Gravlunden på ca. 645 kvm ligger i Sofienbergparken.

Adressen til gravlunden, 227/323, er Rathkes gate 20. Det Mosaiske Trossamfund i Oslo er eier.

Områdefredningen berører deler av Sofienbergparken, 227/321. Eiendommen eies av Oslo kommune, med Eiendoms- og byfornyelsesetaten som kontaktinstans.

Reguleringsmessig status gravlunden, samt de delene av parken som inngår i områdefredningen:

I kommunedelplan for torg og møteplasser, KDP-17, vedtatt 22.04.2009 er området regulert til annen overordnet møteplass – eksisterende.

Arealet er regulert som friområde/park i reguleringsplanen S-2255, *reguleringsbestemmelser i tilknytning til endret reguleringsplan for Oslo sentrum og indre sone i Oslo kommune*, vedtatt av Miljøverndepartementet 28.07.1977.

Gravlunden og Sofienbergparken er begge oppført på Byantikvarens gule liste.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturmiljøforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

Det er i disse databasene ikke registrert sårbare eller truede arter i området som inngår i fredningen.

Riksantikvaren har i felt observert at det står flere almetrær *Ulmus glabra* innenfor fredningsområdet. Arten er vurdert til status som sterkt truet for Norsk rødliste for arter 2021 som følge av nedgang i populasjonsstørrelsen. Tilbakegang i populasjonsstørrelsen hos alm har to hovedårsaker: (1) sykdom og (2) beiting/gnag av hjortedyr.

Riksantikvaren vurderer at fredningen av gravlunden verken vil komme i konflikt med naturverdier eller påvirke naturmangfoldet i negativ retning.

Bakgrunn for fredningen

I forbindelse med Riksantikvarens fredningsstrategi og påfølgende satsing på kulturminner etter våre nasjonale minoriteter, er et utvalg av kulturmiljøer etter den jødiske befolkningen i Norge valgt ut for fredning. Bakgrunnen for denne nasjonale satsingen er en kartlegging av fredete kulturminner i Norge fra 2011, der det ble avdekket at svært få kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter var representert på fredningslisten. Kulturminnene som velges ut til fredning skal være representative for jødisk liv og historie i Norge og bidra til å ivareta jødisk historie i en europeisk sammenheng. Arbeidet er forankret i de europeiske rammekonvensjonene om vern av nasjonale minoriteter av 1993, St. Meld 16 (2004-2005), Meld. St. 35 (2011-2012) og Meld. St 16 (2019-2020).

Dialog, involvering og eiermedvirkning

Representanter fra den jødiske minoriteten har deltatt aktivt i en referansegruppe som sammen med sentrale kompetansemiljøer og kulturmiljøforvaltningen har kartlagt kulturminner som sammen viser bredden og mangfoldet i jødisk liv og historie i Norge. Basert på disse innspillene, har Riksantikvaren valgt ut enkelte kulturminner for fredning.

Det har i fredningsprosessen blitt holdt egne møter med Det Mosaiske Trossamfund og Byantikvaren i Oslo om fredningssaken for Sofienberg jødiske gravlund.

Skjøtsels-/ forvaltningsplan

Riksantikvaren anbefaler at eier utarbeider forvaltningsplan og skjøtselsplan. En forvaltningsplan beskriver prosedyrer og rutiner for drift, vedlikehold og gjennomføring av tiltak i forbindelse med rehabilitering og endring av byggverk eller anlegg. Den skal være basert på langsiktighet og ha et helhetssyn. Forvaltningsplanene skal være et praktisk styringsdokument i den daglige forvaltningen. Skjøtselsplanen beskriver prosedyrer og drift for regelmessige vedlikeholdstiltak, for eksempel vegetasjonspleie, for å ivareta et kulturminne.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.1 meddelt eieren, kommunen og andre berørte i brev av 1. april 2022. Samtidig ble dette kunngjort i Aftenposten (5. april og 7. april) og digitalt i Avisa Oslo (7.-9. april).

Til oppstartsmeldingen kom det inn to høringsmerknader:

Byantikvaren i Oslo er positiv til fredningen av Sofienberg jødiske gravlund, men anbefaler sterkt en reduksjon av områdefredningens omfang. Etter deres vurdering vil det ikke være hensiktsmessig å legge områdefredning på arealene til minigjenbruksstasjonen mot vest eller

hjørnet i parkområdet øst for gravlunden. Det vises til at disse områdene er regulert til friområder. Byantikvaren mener videre at for å sikre virkningen av kulturminnet vil det være tilstrekkelig å legge områdefredning på fortauene, og ikke i veibanen. Avslutningsvis ber de om at Bymiljøetaten mottar kopier av dokumenter i fredningssaken.

Riksantikvaren takker for gode innspill i saken. Riksantikvaren har forståelse for synspunktene Byantikvaren bringer frem og har på bakgrunn av dette justert områdefredningen ved å ta veiene ut av områdefredningen. Vi har likevel valgt å beholde områdefredningen på områdene vest og øst for gravlunden ut fra en vurdering av at tiltak i disse områdene kan få store virkninger for opplevelsen av gravlunden. Gravlunden ligger i et fallende terreng og omgivelsene, især mot vest, blir meget iøynefallende sett fra gravlunden.

Inger Bentzon er positiv til fredningen av gravlunden, og foreslår at det utlyses en konkurranse for kunstnerisk utsmykning i det utvidete området.

Riksantikvaren takker for innspillet. Riksantikvaren er derimot usikker på hva en kunstnerisk utsmykning vil tilføre kulturminnet. Gravlunden er i seg selv et viktig fysisk vitnesbyrd over den tidlige jødiske befolkningen i Norge. Det finnes imidlertid flere minnesmerker og kunstneriske utsmykninger i Oslo og i andre deler av landet som representerer og formidler historier knyttet til den jødiske befolkning.

Endringer i fredningens omfang etter melding om oppstart av fredning

Riksantikvaren har foretatt en justering av omfanget av fredningen av gravlunden, slik at denne følger gjerdet og ikke eiendomsgrensen i nordøst. Veiene Helgesens gate og Rathkes gate er på grunnlag av høringsinnspill tatt ut av områdefredningen. Riksantikvaren ser at avgrensningen av områdefredningen var trukket på en lite hensiktsmessig måte i meldingen om oppstart av fredning. Riksantikvaren har justert grensene for områdefredningen, slik at disse nå faller på mer naturlige steder i terrenget og langs strukturer i området. Selv om områdefredningen i parkområdet har blitt noe utvidet, mener vi denne endringen vil gi et bedre grunnlag for fremtidig forvaltning.

Høring og offentlig ettersyn av fredningsforslag

Riksantikvaren utformet deretter fredningsforslag, og dette ble i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2 sendt på høring til berørte parter 13. juni 2022. Samtidig ble det kunngjort i Dagsavisen og i Avisa Oslo (digital annonse), samt i Norsk lysingsblad at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn, tilgjengelig hos Riksantikvaren og på Riksantikvarens hjemmeside.

Det ble gitt en frist på 10 uker, til 23. august, til å komme med innspill.

Til fredningsforslaget kom det inn fire – 4 – høringsinnspill. Disse er gjengitt og kommentert nedenfor.

Bymiljøetaten har ingen merknader til fredningsforslaget.

Byantikvaren er positiv til fredning av gravlunden, men stiller seg skeptiske til områdefredningen rundt gravlunden. De viser til at Sofienbergparken er kommunalt listeført på «Gul liste» og er regulert til friområde og inngår i en veietablert bypark. De frykter at områdefredningen vil medføre dispensasjonsbehandling av en rekke mindre arbeider i parken, uten at dette vil være nødvendig for å sikre virkningen av det fredete kulturminnet. Byantikvaren frykter at områdefredningen vil sementere gjenbruksstasjonens plassering og utforming og anbefaler heller dialog med Bymiljøetaten om plassering, orientering og utforming av gjenbruksstasjonen enn at arealet blir fredet. Byantikvaren viser til allerede omsøkte endringer og oppgraderingstiltak i Sofienbergparkens østre del, utløst av tilretteleggingsbehov

for elevene ved Sofienberg ungdomsskole. Byantikvaren har videre betenknings til bestemmelsen for områdefredningen, bl.a. at ikke eldre konstruksjoner tillates fjernet og mener dette kan forstås som at disse tillegges selvstendig verdi. De påpeker at elementene fra det nedlagte kirkegårdsanlegget ivaretas gjennom Byantikvarens medvirkning i saker etter plan- og bygningsloven og øvrig kommunalt samarbeid. Byantikvaren stiller spørsmål til at nyere elementer, som lysmaster og informasjonsskilt, er unntatt fra fredningen samtidig som de er omfattet av bestemmelsene. De anbefaler en bestemmelse om nyere infrastruktur generelt. Byantikvaren foreslår videre at punktet om forvaltningsplan og skjøtselsplan tas ut av fredningsbestemmelsene og viser til at det uavhengig av denne bestemmelsen vil være mulighet til å utarbeide forvaltningsplaner.

Riksantikvaren takker for konstruktive merknader. Riksantikvaren reduserte områdefredningen etter melding om oppstart av fredning, men mener det er behov for noe områdefredning rundt gravlunden for å sikre gravlunden i omgivelsene. Fredning har en annen funksjon enn plan- og bygningsloven og «gul liste», med sin permanente virkning. Fredningen har ikke tilbakevirkende kraft for gjenbruksstasjonen, men vil kunne gi føringer for utviklingsbehov for gjenbruksstasjonen eller eventuell annen bruk av området. Dette arealet er blant de som har mest visuell kontakt med gravlunden. Riksantikvaren tar til følge Byantikvarens merknad til nyere installasjoner, og gjør en justering av omfangsteksten og bestemmelse, slik at det kommer tydelig fram at informasjonsskilt og lyktestolper inne på gravlunden inngår i fredningen, men at de ved søknad til Byantikvaren kan skiftes ut. Riksantikvaren anser at denne endringen ikke vil være skjerpene, i og med at disse elementene står i areal som forslås fredet etter kml § 15. Riksantikvaren tar likeledes bestemmelsen om forvaltningsplan til følge og tar ut denne fra bestemmelsene. Riksantikvaren vil likevel oppfordre eiere til å utarbeide forvaltnings- og skjøtselsplaner for å ivareta det fredete anlegget. Riksantikvaren har på bakgrunnen av BYAs høringsinnspill omgjort bestemmelse 7 til områdefredningen slik at denne blir gjenstand for større skjønnsutøvelse for Byantikvaren i fremtiden.

Statsforvalteren i Vestfold og Telemark uttaler seg som nasjonal gravplassmyndighet. De ser positivt på fredningen av Sofienberg jødiske gravlund. De viser til at den i tillegg til å være en viktig kilde til jødisk historie så viser den også datidens gravplasskultur. De viser til gravplassforskriften § 24 som setter krav til hvordan gravminner skal sikres. Statsforvalteren oppfordrer til at det blir foretatt en undersøkelse av stabiliteten til alle gravminnene i forbindelse med fredningen, og at gravminner som står i fare for å velte blir tilstrekkelig sikret. De mener videre det ikke kommer tydelig fram i fredningsbestemmelsene om sikring av gravminner faller inn under vanlig vedlikehold eller om det må søkes dispensasjon for dette. Statsforvalteren viser til gravrammene er en del av gravutstyret, og at det, med fordel kan tydeliggjøres at også gravrammene og smijernsgjerdene rundt enkelte graver inngår i fredningen. De foreslår at ordet *gravutstyret* legges til første setning i fredningsbestemmelse nr. 1, slik at setningen blir som følger: «Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte gravminnene og gravutstyret, gjerdet eller porten.»

Riksantikvaren takker for gode innspill og konkrete endringsforslag. Riksantikvaren ønsker å påpeke at fredningen ikke er til hinder for sikring av gravminnene og har presisert under fredningsbestemmelsene at dette inngår i vanlig vedlikehold. Riksantikvaren vil ta initiativ til å få kartlagt tilstanden til gravminnene som del av fredningssaken. Riksantikvaren tar også til følge endringsforslaget om at gravutstyret skal komme tydeligere fram i fredningen. Dette er presisert i omfanget, formålet og bestemmelsene.

Plan- og bygningsetaten (PBE) fikk en forlenget frist for høringsinnspill. Selv om PBE oversatt den utvidete høringsfristen, vil Riksantikvaren likevel redegjøre for deres innspill og kommentere disse.

Plan- og bygningsetaten stiller seg bak forslaget om å frede den jødiske gravlunden. PBE mener at områdefredningen rundt bør begrenses ytterligere. De mener fredningsområdet virker tilfeldig avgrenset og viser til at avgrensningen ikke tar hensyn til hypotetiske vesentlige endringer som nedbygging av parken og riving av kirken. Avgrensningen bør reduseres til den faktiske gravlunden med en mindre sikringssone utenfor gjerdet. PBE mener at verken fortauskant eller gatearealet bør inngå i områdefredningen. De mener videre at hvis Sofienbergparken minigjenbruksstasjon blir liggende inne i fredningsområdet vil det reise spørsmål om det er forenlig med fredningsformålet og kan bidra til problematisk naboskap, og at det kan føre til at gjenbruksstasjonen tvinges til å finne ny plassering. PBE problematiserer hvilket miljø områdefredningen skal ivareta om viser til hvordan miljøet har endret seg fra da gravlunden ble etablert. De savner en redegjøring for hva miljøet refererer til, om det er dagens situasjon med park, eller opprinnelig kirkegård. PBE savner en redegjørelse for hvordan behovet for fred og respekt på gravlunden kan forenes med byens timelige behov. PBE mener at kulturminneforvaltningen tiltar seg for stor innflytelse over arealbruken når forvaltningen på bakgrunn av fredningsvedtak kan forby eller på annen måte regulere enhver virksomhet og ferdsel i fredningsområdet som er egnet til å motvirke formålet med fredningen og at praksisen med områdefredning rundt et fredet kulturminne bør gjennomgå i den forestående revisjonen av kulturminneloven.

Riksantikvaren takker for svar og støtte til fredningen av gravlunden. Vi ønsker å oppklare flere punkter i høringssvaret til PBE. Vi viser også til formålet med områdefredningen, samt våre merknader til Byantikvarens høringsinnspill.

En områdefredning etter §19 er ment å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. En områdefredning må ikke forveksles med en sikringssone (kulturminneloven § 6), som benyttes for automatisk fredete kulturminner. Alle fredninger tar utgangspunkt i situasjonen på fredningstidspunktet. Det er parkmiljøet og ikke tidligere tiders kirkegård som må forstås som «miljøet», jf. formålet for områdefredningen. Riksantikvaren presiserer at det vil være muligheter for å gjøre enkelte tiltak innenfor områdefredningen, så lenge det underordner seg det fredete kulturminnet. Til PBE sin kommentar om hjemmel til områdefredning og revidering av kulturminneloven vil Riksantikvaren minne om at vi må forholde oss til det eksisterende og gjeldende lovverket.

Riksantikvaren vurderer at kulturmiljøet er relativt sårbart og at det derfor er nødvendig med en områdefredning. Områdefredningens omfang er blitt noe justert fra melding om oppstart til fredningsforslaget. Blant annet ble veiene tatt ut, og grensene for områdefredningen er forsøkt lagt til strukturer og linjer i landskapet. Dette er for å gjøre det enklere i forvaltningen av områdefredningen å vite når en er innenfor eller utenfor avgrensningen. Avgrensningen til en områdefredning vil alltid være en skjønnsvurdering av kulturmiljøets sårbarhet og omgivelsene. Riksantikvaren mener at det arealet vi har lagt i områdefredningen kan forsvares ut fra de nærmeste opplevelsene fra den fredete gravlunden. Bestemmelsene er noe endret, jf. svar til Byantikvarens innspill

Eiers syn i saken

Det Mosaiske Trossamfund har i e-post 21. september 2022 uttalt følgende:

Det Mosaiske Trossamfund takker for konstruktivt samarbeide om fredningen av den gamle gravlunden på Sofienberg. Vi er selvsagt glade for at dette nå er i avslutningen, og at våre innspill underveis er ivaretatt.

Politisk behandling

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret/bystyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen i brev 3. oktober 2022. Byråd for byutvikling ga i henhold til

delegert fullmakt (Byrådets vedtak av 03.07.2001, sak 1360, jf. bystyrets vedtak av 30.05.2001, sak 218) høringsuttalelse på vegne av Oslo kommune. Fredningsforslaget ble behandlet i byrådets sak nr. 30/22 av 29.11.2022. Byråden gav følgende vedtak/høringsuttalelse: Byråd for byutvikling avgir i henhold til delegert fullmakt følgende høringsuttalelse til forslaget om fredning av Sofienberg jødiske gravlund:

Oslo kommune er positiv til Riksantikvarens satsing på kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter, herunder jødisk liv og historie. Sofienberg jødiske gravlund er en vesentlig representant for jødisk kultur, historie og tradisjon i Norge, og har svært høy kulturhistorisk verdi. Oslo kommune har ikke innvendinger til fredningsforslaget.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29. Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Turid Kolstadløkken
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg: Fredningsdokumentasjon

Kopi til: Byantikvaren - Oslo, Postboks 2094 Grünerløkka, 0505 OSLO/ Oslo kommune - Plan- og bygningsetaten, Boks 364 Sentrum, 0102 OSLO/ Jødisk Museum i Oslo, Calmeyersgate 15 B, 0183 OSLO/ Oslo kommune - Eiendoms- og byfornyelsesetaten, Postboks 491 Sentrum, 0105 OSLO/ Oslo kommune, Rådhuset, 0037 OSLO/ Oslo kommune - Bymiljøetaten, Postboks 636 Løren, 0507 OSLO/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, Postboks 2076, 3103 TØNSBERG